

tagolódik. Az első Radnóti műveit és a róluk szóló irodalmat tartalmazza.

Életében 9 kötete jelent meg s róluk 115 ismertetést és recenziót regisztrál a bibliográfia; míg a felszabadulás óta 15 mű (összes versek és válogatások) két kiadásváltozattal látott napvilágot, ezekről viszont mindössze 18 ismertetést írtak. Versei életében 12 féle antológiában, versgyűjteményben, almanachban található; a felszabadulás óta pedig 43 féle hasonló kiadványban. Három hanglемеzen 17 verse szólal meg előadóművészek tolmácsolásában. Kiadott megzenésített verseinek száma nyolc. Műfordításkötetei, műfordításai, regényfordításai, átdolgozásai 20 bibliográfiai tételek tesznek ki s a rájuk vonatkozó irodalom 11-et. Prózájából az *Ikrek hava* (és annak két újrakiadása) 21 ismertetést eredményezett. Kaffka Margitról írott disszertációjával a kortársak 17 esetben foglalkoztak. Novellái, publicisztikája, könyvismertetései, kritikái és egyéb munkássága 106 tételel jelent a bibliográfus leltárában.

A második rész a *Radnótiról írott* művek, tanulmányok, megemlékezések, cikkek és versek számbavétele. A kiadvány szerkesztője a legerősebb szelekciót nyilván itt alkalmazta, hiszen napilapot alig találunk a felsorolásban. Az egyes csoportokon belül időrendbe sorolt tételek száma (ha jól olvastuk) 356! A rövid életrajzi kronológia is ebben a részben kapott helyet. Végül Emléktábla címmel a Radnóti emlékének szentelt megnyilvánulások, a róla elnevezett intézmények, utcák felsorolása következik. Ez a rész meglehetősen hiányos, például mindössze a szülőház emléktábláját ismeri.

A harmadik rész *verseinek idegen nyelvű fordításait* veszi számba, Demeter Tibor avatott összeállításában. Figyelemre méltó, hogy noha csak 1946-ban jelent meg első idegenre fordított verse s 1966-ig cseh, horvát és két olasz kiadásban látott önálló kötete napvilágot, mégis 107 versét 11 nyelvre összesen 223 alkalommal fordították.

A kötetet képanyag egészíti ki, mely 7 címlap-, 2 kézírathasonmás és 10 fotót tartalmaz (nem következetes időrendben).

Válogató bibliográfiával kapcsolatosan tartalmi kérdések felvetése nem helyénvaló, ezért ettől eltekintünk, legfeljebb fájjaljuk, hogy nem a teljesség igényével készült. Pedig a bevezető nem kisebb célt tűzött maga elé, mint „Radnóti életművének tanulmányozását és a Radnóti kutatás elmélyítését” (35. l.). Majd a továbbiakban „Radnóti életének és alkotásainak tudományos bűvárai”-ra utal (36. l.). Az ő igényeiket is jobban szolgálta volna egy teljességre törekvő irodalomjegyzék, mint a versek utánközléseinek oldalakra menő felsorolása.

Szólnunk kell a kötet tagolásáról, tipográfiájáról is. A Demeter-részt kivéve a bib-

liográfia, sajnos, kissé nehezen áttekinthető, néhol következetlen szerkesztésű, tipográfiája sokszor megtévesztő és nagymértékben helypazarló. Azt a törekvést viszont, hogy az egyes részekben belül az adatokat időrendben közli, üdvözljük és kövendőnek tartjuk. Véleményünk szerint a bibliográfiát szerencsésen egészítette volna ki egy tételszámokra utaló névmutató, valamint a feldolgozott folyóiratok, napilapok címjegyzéke. Ilyen igényű összeállításoknál elengedhetetlen az anyaggyűjtés lezárása naptári időpontjának a feltüntetése is. Ha igazán a „tudományos bűvárok” érdekeit akarjuk szolgálni!

Reguli Ernő

Fábry Zoltán: Valóságirodalom. Cikkgyűjtemény a Korunk anyagából (1926–39). Bratislava, 1967. Tatran. 320 l.

Eljött az ideje a két világháború közti haladó, baloldali kritikai irodalom filológiai feltárásának. Egymás után jelennek meg a korszak publicisztikáját feldolgozó gyűjteményes kötetek. (Gaál Gábor: *Válogatott írások I–II.* Szemlér Ferenc: *A költészet értelme*, Komlós Aladár: *Tárguló irodalom* stb.) Ebbe a sorba illeszkedik bele Fábry Zoltán kötete, a Valóságirodalom is.

Ez a kötet lényegében nem módosítja a korábbi művek alapján kialakult Fábry-képet, inkább teljesebb teszi, mintegy újra igazolva egy magatartás tisztaságát, szépségét, értékét. Voltaképpen recenziók gyűjteménye ez a könyv a német nyelven megjelent művekről, elsősorban a nálunk kevésbé ismert Neue Sachlichkeit íróiról. A német irodalomra vonatkozó részek mellett a magyar irodalommal keveset foglalkozik, mindössze a kialakuló szocialista irodalom néhány alkotójáról ír, róluk is inkább utalásszerűen mint az európai szocialista irodalom hazai képviselőiről. (Gergely Sándor, Illés Béla, Karikás Frigyes.) Egyedül Gergely Sándor *Szu* című regényét tárgyalja részletesebben, „az elszikkasztott osztály vádkönyvét” látja benne, amely leleplezi a szociáldemokrácia álszocializmusát.

Fábry antifasiszta írásaiban a legnagyobb hatású. Értéktételének legfőbb kritériuma az igazság, a valóság. Írásainak heve a mai olvasót is elragadja, már alig-alig gondolunk recenzióra, a sorok mögött Fábry Zoltánt érezzük, a humanistát, aki az értelem, az igazság nevében tiltakozik az új barbárság ellen. Itt válik tettekkönyve vádkönyvvé is mindazok felé, akik felelősek, akik túrték, akik nem hitték a fenyegető veszély bekövetkezését. A teljes vállalást követeli az írótól, a konzekvencialevonást az „utolsó következetesség”, mert „ha a proletárvalóság nem doku-

mentálódik teljes tisztasággal mint szemnyitó forradalmi valóság, akkor nincs... értelme közvetítésének." Ezért teszi az értékelés mértékévé, hogy mennyire és hogyan tükröződik az osztályöntudat, mennyire látja világosan az író az osztályviszonyokat.

Mindig a „korparancs” szellemében, az átélte háború nyomasztó emlékeinek terhével, az „örzök vigyázatok...” ihletében ír. Gyakori dicséret szava: tettkönyv, vádirat, kordokumentum. Az igazságtalanságokat, embertelenségeket leleplező művekről írt véleményét így summázzhatnánk, „regény-nél több, mert maga az élet... és ez a több dönti el minden mai irodalmi munka értelmét és értékét.” (1929.) A fasizmus veszélye lelkiismereti parancsá tette a zólai mondat ihletét: „Nem akarok hallgatni, mert nem akarok bűnrészes lenni!”

Igy végül az igazi tettkönyvvé Fábry műve válik.

Ezért több ez a könyv recenziók gyűjteményénél.

Szabó Zoltán

Illés Béla: Lövészárokban... Válogatott cikkek, publicisztikai írások, karcolatok. 1916–1966. Válogatta és szerkesztette: Jászberényi József. Bp. 1967. Szépirodalmi K. 599 l.

Illés Bélát, mint ahogy erre ő maga is rámutat, az olvasóközönség elsősorban mint szépirot, *A Kárpáti rapszódia*, a *Fegyvert, vitézt énekelek*, a *Honfoglalás* stb. íróját ismerte meg és tartja számon. Pedig ő újságírói, publicisztikai tevékenységét egész életében legalább olyan fontosnak tartotta. Érthető is ez, hiszen éppen ez a kötet bizonyította, hogy cikkei nem a véletlenül adódó aktualitások szüleményei, hanem mintegy tudatos koncepcióba: ideológiai és politikai eszmék, célkitűzések, a kommunizmus győzelméért folyó harc szolgálatába sorolhatók. A fejezetcímek (*Inasévek*, — *A Téli palota elfoglalásától Gagarin űrrepüléséig*, — *Történelmi lecke*, — *A napot nem lehet megállítani*, — *Hőseinkre, harcainkra emlékezünk*, — *Egyéb cikkek* — *karcolatok*) csak részben tükrözik ezt az eszmeiséget, hiszen ezek a cikkek egyúttal magának az írónak az életét, szemléletének, érzelmi eszmei fejlődésének útját is mutatják. „Mikor első írásaimat írtam — olvassuk az előszóban —, még igen messze voltam attól, hogy szocialista legyek, és ezért akkori írásaim ma nemcsak a szerkesztők és íróársak számára idegenek, de rám is megdöbbentően hatnak.”

Valóban, ha az *Inasévek* c. ciklus első tanulmányait nézzük, inkább radikális humanista polgárt, mint meggyőződéses szocialistát érzünk még bennük. Kijelenti

például, hogy „A politika az önzés tudománya, az elvek és programok az önzés formái csupán, és kielégülésének eszközei.” Majd néhány sorral lejjebb: „Az egyirányú érdekek és önzések összevetéséből osztályok keletkeznek”... Persze részben csak egyéni szóhasználatról és értelmezésről van itt szó, de kétségtelen, hogy a két év múlva, 1918-ban írt, *A szellemi munkások és a szocializmus* c. nagyobb cikkében már egyértelműen a marxista szemlélet szemszögéből vizsgálódik, érvel és foglal állást. Nincs ugyan itt helyünk arra, hogy cikkeit vizsgálva nyomon kövessük Illés Bélát publicisztikai fejlődésének útján, de bátran el is tekinthetünk ettől, mert ezzel lényegében be is fejeződik Illés Béla publicisztikai tevékenységének ez az erősen filozófikus, esszézerű jellege. A *Spartacus életé*-ben már érezhető a későbbi Illés-cikkek elbeszélőbb, majd mindinkább anekdotikusabb sajátossága. Van ebben az anekdotikusságban valami biztonságosság és tanító-, nevelőszándék. Anekdotái példázatszerűek. Az *erdő rémmeséiben* pl. arról ír, hogyan rövidítik meg a kapitalisták a munkásokat. Az alávaló családok több esetét vázolja, majd következik a példázat. Így kezdi: „Minden kiszínezés, minden magyarázat nélkül leírom Csanda Ferenc éhen halt polinai munkás temetését”... Föltétlen hatásos módszer ez, ha később gyakran szinte már szépirodalmi jellegű anekdotizmussá válik is. (*Szása*, *Anna Kovalszkája*, *Budenko professzor Davidovkában* stb.)

Említettem, hogy Illés Béla az előszóban igyekszik éles különbséget tenni szépirodalmi és publicisztikai írásai között. Elméletileg helytállóan is érezzük ezt a különbségtételt, a kötet azonban, mint láttuk arra mutat, hogy gyakorlatában gyakran elmosódnak a határok. Példái, anekdotái nemegyszer annyira szépirodalmivá teszik publicisztikai írásait, hogy novellának is tekinthetjük. (*Szása*, *Karácsony Urivban*, *Találkozás*, *A szabadság jezsuitái* stb.) Az a tény, hogy ezeket az író ide, ebbe a kötetbe is besorolta (ui. többel találkoztunk már novellái között is), arra mutat, hogy ő maga sem tart szigorú határokat.

A gyűjtemény dokumentum értéke kétségtelen, de itt valamit mégis szóvá kell tennünk. Aki végigolvassa, vagy akár csak átlapozza ezt a kötetet, meglepődve tapasztalhatja, hogy Sztálinnak még a neve sem fordul elő a „sztálini korszakból” származó cikkekben sem. Még olyan esetekben sincs szó Sztálinról, mint pl. a *Lenin elvtárs ravalánál* (1924), a *moszkvai ütközet* (1951) vagy a *Békeszerződés*. Természetesen elképzelhetetlen, hogy az eredeti formában is így lenne. A kiadó ragaszkodott volna ilyen értelmű átdolgozáshoz? Vagy az író? Mindenképp kár volt, mert ez sokat elvehet a